

Messier Klub

Így észleld a Messiereket!

II. A megfigyelések módszertana

Az előző részben (I. Meteor 1995/5., 50. o.) a mély-ég objektumok típusait mutattuk be. Most az égbolt alatti gyakorlati munkához szeretnék segítséget nyújtani — szintén a teljesség igénye nélkül. A felmerülő egyéb kérdéseinkkel bátran forduljunk a rovatvezetőhöz vagy más, tapasztaltabb amatőrtársunkhoz.

Az objektumok megtalálása

Általában ez jelenti a legnagyobb gondot. Az alábbiakban feltételezzük, hogy legalább a fontosabb csillagképeket ismeri minden olvasónk. Aki pedig még nem, annak nagyon szívesen segítünk ebben is személyesen — hiszen mindannyian elkezdtük valahogyan. Nem szégyelni való, ha valaki nem azzal a felkiáltással jött világra, hogy „Jé! Az ott a Puppis!”.

Célszerű a keresgélest a fényes Messier-objektumokkal kezdenünk, mégpedig binokulárral. Sokan hiszik azt, hogy ezek a kézi távcsövek nem alkalmasak észlelések végzésére, de elég végignéznünk a Meteor észlelőlistáit, hogy meggyőződhessünk ennek ellenkezőjéről. De miért érdemes binokulárral elkezdni a megfigyeléseket?

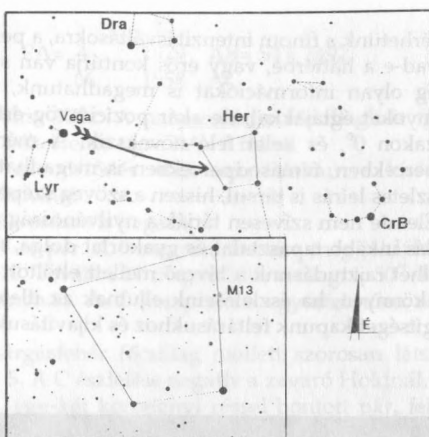

- A kétszemes betekintés nem fárasztja a szemet
- Nagy a látómezejük, egyszerre nagyobb égtérületet figyelhetünk meg velük
- Egyenes állású képet adnak, nem áll bennük a „feje tetején” a világegyetem
- Fényerősek, ami halvány ködfelületek észlelésénél előnyös (l. az előző részt)
- Viszonylag olcsók, nagyon sokan ilyen műszerrel néznek először az égboltra

Mielőtt kivonulnánk, érdemes előre eltervezni, hogy mit fogunk megfigyelni. Vigyünk magunkkal jegyzetömböt, ceruzákat (többfélét: puhát a ködfelületek árnyalásához, keményet az íráshoz és a halvány csillagok rajzolásához), csillagterképeket és tompított fényű észlelőlámpát. Ha megtehetjük, vonuljunk el a városi fényektől, és az az ideális, ha a Hold sem zavar első próbálkozásainkor!

Válasszunk ki az objektum közelében egy szabad szemmel látható csillagot. Ettől kiindulva fogjuk megkeresni a kiszemelt mély-ég objektumot. Ha az égbolton nem ismerjük, akkor ezt a csillagot egy áttekinthető térkép alapján azonosítsuk. Jól használható pl. az Égi Kalauz c. könyvecske is.

Nézzük meg például az M13-at, a Hercules csillagkép húres gömbhalmazát. Keressük meg az északi égbolt egyik legfényesebb csillagát, a Vegát (α Lyr). Szabad szemmel „induljunk el” nyugat felé, és itt egy fejjel lefelé álló trapézút láthatunk — ez a Hercules „teste” (a mellékelt térképen folytonos vonallal jelöltük). Ha a trapézút Ny-i oldalát alkotó két csillag közé irányítjuk műszerünket, hamarosan észreveszünk egy ködpamacsból és két kb. 7^m-s csillagból álló tompaszögű háromszöget. A ködpamacs az M13. Ha nem binokulárral, hanem kisebb távcsővel észlelünk, érdemes nagyobb nagyítással is szemügyre vennünk — hátha sikerül felbontanunk valamennyire a halmazt! Célszerű mindig úgy keresnünk, hogy egy fényes csillagtól kiindulva jellegzetes csillagalakzatokon keresztül jussunk el a megfigyelendő objektumhoz.

A rajzolás és a szöveges leírás

Amennyiben sikeresen megtaláltuk a keresett objektumot, elérkezett az ideje, hogy megpróbáljuk lerajzolni vagy szövegesen jellemezni a látottakat.

Először jegyezzük fel a használt műszer adatait (átmérő/fókusz, típus, nagyítás, esetleg szűrő használata stb.), az égbolt állapotát. Ezt a nyugodtsággal és a szabadszemes határmagnitúdóval jellemezzük. A nyugodtságot (seeing) 0–10 közötti skálán adjuk meg, ahol 10 a tökéletesen rezzenéstelen levegő. A határmagnitúdó becslése kezdetben nagyon nehéznek tűnhet, de a változóészlelők vagy a meteorosok számára készített térképeken található ún. összehasonlítókát. Válasszuk ki azt, amelyik még éppen észrevehető szemünk különösebb erőltetése nélkül, és ezt az értéket vezessük fel az észlelőlapra.

A látómezőrajz általában 70 mm átmérőjű; ebbe a körbe kell mindent lerajzolni, ami a látómezőben látható. Amennyiben az objektum túlságosan kicsi lenne, készíthetünk külön részletrajzokat is. Először a csillagos hátteret érdemes berajzolni. Ezt sajnos sokan elhanyagolják, és csak egy pacát rajzolnak a kör közepére, pedig ez nagyon befolyásolja a látvány összehasonlítását. A pozíciókat a legkönnyebben geometriai alakzatok (pl. csillagháromszögek) segítségével memorizálhatjuk. A fényességkülönbségeket a pontméretek nagyságával jelöljük. A legvégén rajzoljuk be az objektumot is, szükség szerint tónusozva a ködfelületet. A látvány legfényesebb része fekete, míg az égi hátteret a papír adja. Végül, de nem utolsósorban jelöljük be a kör szélén egy nyíllal a Ny-i irányt. (Erre úszik ki a kép a látómezőből a Föld forgása miatt.) Binokuláros megfigyeléseknél egyszerűbb az É-i irány megadása.

Egy sűrű nyílthalmazt vagy bontott gömbhalmazt szinte lehetetlen csillagról-csillagra lerajzolni — bár akadnak ilyen fanatikusok is. Ilyen esetben inkább csak azt érzékeltessük, hogy hol látszik sűrűbbnek a csillagmező. Sokszor rendeződnek a csillagok láncokba, füzérekbe pl. ezeket is lehet érzékeltetni a rajzunkon. Ha mégsem vállalkozunk a rajzolásra, akkor adjunk részletes szöveges leírást a látottakról. Itt

kiterjedhetnek a finom intenzitásváltásokra, a peremvidékek élességére (pl. fokozatosan olvad-e a háttérbe, vagy erős kontúrja van stb.), a csillagkörnyezet látnivalóira, és még olyan információkat is megadhatunk, amelyek nem látszanak a rajzon. Az irányokat égtájakkal, de akár pozíciószög értékkel (PA) is megadhatjuk. Ez utóbbi északon 0° , és kelet felé növekszik. A méreteket a látómező törtreszeivel, vagy ívpercekben, ívmásodpercekben is megadhatjuk. A teljes észleléshez a rajz mellett részletes leírás is társul, hiszen a szöveg szépen kiegészítheti a grafikus munkát.

Eleinte nem szívesen tárják a nyilvánosság elé munkáikat az észlelők, pedig a rajzolás inkább tapasztalat és gyakorlat dolga, mintsem a tehetségé. Nagyon sokat fejlődhet rajztudásunk a távcső mellett eltöltött órák során. Hibáinkra is úgy jöhetünk rá könnyen, ha észleléseink eljutnak az illetékes rovatvezetőkhez, akiktől biztosan segítséget kapunk feltárásukhoz és kijavításukhoz.

NAGY ZOLTÁN ANTAL

Kettőscsillagok

Észlelő	Észl.	Műszer
Berente Béla (Kocsér)	6	25 C
Gyenizse Péter (Komló)	17	10,2 L
Keszthelyi Dániel (Gyöngyöstarján)	47	5 L
Kovács Zsolt (Vecsés)*	10	10,6 L
Kocsis Antal (Fűzfőgyártelep)	10	10 T, 15,5 T
Ladányi Tamás (Balatonúzfő)	16	8x30 B, 11 T
Papp Sándor (Kecskemét)	9	24,4 T
Patak Ákos (Pécs)*	6	30,5 T
Sápi Csaba (Kecskemét)	10	20 T
Schné Attila (Nemesvámos)*	5	30 T
Vaskúti György (Vaskút)	10	20 T
Vicián Zoltán (Héhalom)	15	30,5 T

Július és augusztus folyamán 11 amatőr 161 észlelését küldte be a rovatvezetőhöz. Kilencen észlelték a δ Aquilae környéki észlelési ajánlat csillagait.

Külön említést érdemel Keszthelyi Dániel munkája, aki 50/540-es refraktorával az időszak déli egének fényesebb kettőseit vizsgálta át, ami javarészt a Sagittarius, Scorpius, Ophiuchus, Aquila csillagképek páryait jelenti. Kovács Zsolt szintén népszerűbb kettősöket kapott távcsővégre, kis nagyítást alkalmazva (pl. 61 Cyg, γ Ari, θ Ser). Patak Ákos több szoros párral is sikeresen próbálkozott: 305/1525-ös reflektorával, többek között, felbontotta a π^2 UMI-t ($S=0,6$, $DM=1$) és a λ Cas-t ($S=0,6$, $DM=0,3$).

A rovatvezetőtől postabélyeg ellenében még megrendelhető a Binary 3. száma, amelyben kettőscsillag észlelési segédanyagokat olvashatunk 20 oldalon keresztül.